

Доц. др Слађана Видосављевић⁵²

Доц. др Биљана Павловић⁵³

Учитељски факултет у Призрену – Лепосавић

ЗНАЧАЈ ИНТЕГРАТИВНЕ НАСТАВЕ У МЛАЂИМ РАЗРЕДИМА ОСНОВНЕ ШКОЛЕ⁵⁴

Апстракт: У раду се разматра значај интегративне наставе у млађим разредима основне школе. Циљ је да се укаже на предности овог иновативног модела наставе у постизању квалитетнијег и потпунијег знања у основној школи. Истовремено се оцењује да увођење овакве наставе у праксу школског образовања иде спорим темпом, иако се овакав приступ најлакше може применити у разредној настави, како због саме организације рада, тако и због узраста ученика који свет око себе доживљавају у његовој свеобухватности. Ради се, дакле, о организацији наставе где се остварују смислене везе између сродних аспеката различитих наставних дисциплина, у оквиру које се самим тим тежиште помера ка међусобној сарадњи, интеракцији, и различитим видовима комуникације учитеља, наставника и ученика, а у складу са циљевима и задацима наставе. Значајан део овог рада посвећен је практичним примерима и могућностима интегративне наставе, којим су аутори желели да укажу на све оне предности учења, сазнања, као и на потенцијалне стваралачке индивидуалности свих субјеката образовног процеса.

Кључне речи: интегративна настава, основна школа, наставни програм, ученици, учитељ.

УВОД

Модернизација домаћег образовања огледа се у његовој суштинској промени у оквиру кога би се пре свега од целокупно апстрактних теоријских појмова, разбацаних по предметима, у многим наставним дисциплинама, ишло ка системским, међупредметним, практично оријентисаним

⁵² sladjana.vidosavljevic@pr.ac.rs

⁵³ bilja.pavlovic@yahoo.co.uk

⁵⁴ Рад је резултат истраживања у оквиру пројекта III 47023 "Косово и Метохија између националног идентитета и евроинтеграција", које финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

представама о свету и друштву, уз неопходно стваралачко сарадништво и дијалога с ученицима. У савременој настави није најважније да се упамте и ускладиште многе чињенице, већ је важно како се учи у функцији развијања повезаног учења, бирајући начине, поступке у логичном размишљању, који помажу исправном закључивању и квалитетнијем сазнавању. Подстицањем таквог смисленог учења у оквиру којег се одговарајући садржаји сагледавају и усвајају са различитих аспеката, несумљиво буди знатно већу радозналост и мотивацију ученика, чиме се задовољавају његови интереси, формирају се ставови и вредносне оријентације на један свестранији начин. Васпитање и образовање захтева сталну промену наставних метода и облика рада који ће као такви подстицајно деловати на развој свих подручја ученикових способности, што је засигурно могуће само ако је он активан и равноправан субјект учења, припремљен и за интердисциплинарни приступ, као и за практичну примену наученог. Позната је чињеница да деца имају урођену способност учења и да у природном окружењу уче веома брзо и лако, зато се с правом поставља питање зашто у школи они наилазе на мање више велике потешкоће. Одговор се можда може наћи и у начину и методама подучавања традиционалне школе у којој су ученици стицали знања распекана на наставне предмете предвиђене школским планом, између којих није било корелације. Наиме, многобројним истраживањима дошло се до сазнања да деца млађег школског узраста свет доживљавају и упознају целовито, што нам истовремено указује на неопходност увођења интегративне наставе.

ОРГАНИЗАЦИЈА ИНТЕГРАТИВНЕ НАСТАВЕ

Интегративна настава је један од иновативних модела којим се врши међусобно повезивање наставних садржаја из више наставних предмета и он као такав омогућава динамичност и интердисциплинарни приступ, доносећи тиме квалитетне помаке у наставном процесу. Истовремено се њоме остварује принцип да сви елементи васпитно образовног процеса (садржајни, сазнајни, организациони, психо-социјални) буду функционално повезани, чинећи тако хармоничну целину. Добијене информације које се на овакав начин усвајају, формирајући смислену мрежу значења, знатно се лакше памте и као такве примењују. С тога, интегративни приступ има за циљ активног ученика, који не усваја само пуке чињенице, него решава проблеме, поставља питања и активно тражи одговоре из свог непосредног окружења. То је настава која примењује знање из једне области у другу, тзк. функционално знање, остварујући тиме нову квалитетнију целину која је већа и значајнија од појединачних дисциплина или предмета.

Иако је примена интегративне наставе у развијеним земљама престала да буде иновација, код нас нажалост још нема националне стратегије која би подржала и имплементирала овакав вид учења. За какву такву примену која

је још увек ретка, заслужни су они амбициозни појединци, и то пре свега у разредној настави, који су препуштени себи и свом ентузијазму, без озбиљне подршке одговорних просветних посленика. Да би се оваква настава организовала и спрела могу се као кључни елементи издвојити:

- наставни процес осмишљава и реализује учитељ и више предметних наставника;
- ученици истовремено изучавају различите предмете;
- занимљиве наставне и ваннаставне активности се комбинују истраживањем и проучавањем садржаја ;
- за реализацију оваквих комбинованих наставних садржаја неопходан је двочас или целонаставни дан.
- неопходна је помоћ и подршка како у виду дидактичког материјала, тако и у виду прилагођавања распореда часова.

Међупредметно повезивање садржаја неопходно је као погодан облик дидактичко-методичке припреме за наставу. Зависно од теме која се бира, као окосница комплетне интеграције, градиво се планира по тим тематским целинама које обједињују сродне садржаје из различитих предмета. У нашој наставној пракси настава природе и друштва пружа велике могућности, пре свега својом комплексном садржајношћу која као таква захтева интердисциплинарни приступ са циљем стварања јединственог погледа на свет. Флексибилно усвајање предвиђених програмских садржаја из природе и друштва кроз савремене облике наставе „омогућава повезивање ових садржаја са стварним животом, чиме се ученицима нуди изазов истраживања и проучавања природе која их окружује“ (Видосављевић, 2010: 230). У реализацији оваквог програма иако се полази од постављених циљева и задатака (односно очекиваних исхода), од учитеља се очекује да организује наставу на знатно флексибилнијој основи, да постави садржаје и да их тематски повеже по начелу интегративног приступа са осталим предметима. Настава музичке културе са својим садржајима из области музичког извођења, дечјег музичког стваралаштва и слушања музике, такође, омогућава повезивање са свим предметима у основној школи. Повезујући сродне садржаје различитих предмета учитељ заокружује грађу у једну логичку целину, стварајући радну и позитивну атмосферу која инспирише ученике и подстиче на стваралаштво.

На овакав начин остварује се модел стваралачке школе у којој су ученици, учитељи и наставници „оријентисани на то да, поред преношења и усвајања знања, уче знање да аплицирају, знањима умешно комуницирају, стечено знање имплементирају у разна практична решења“ (Ратковић, 2009: 190).

Припрема часа на коме се планира обрада тематске целине Упознавање и заштита карактеристичних биљака из окружења.

У наставку рада ће се сагледати могућност обраде наставне јединице *упознавање и заштита карактеристичних биљака из окружења*, по моделу интегративне наставе. Циљ је да се ученици упознају са цветом божур, који је један од симбола српске народне традиције.

Наставни предмети: Српски језик, Музичка култура, Природа и друштво, Математика, Ликовна култура.

Облик наставе: интегративна настава.

Разред: IV

Тип часа: обрада, утврђивање, дечје стваралаштво.

Облик рада: фронтални, групни, индивидуални.

Наставне методе: текстуална, метода разговора, усмено излагање, демонстративна, илустративна, кооперативна.

Наставна средства: текст (народна приповетка о божуру), наставни листићи за ученике, водене боје, колаж папир, металофон.

Техничка средства: рачунар, графоскоп, интернет.

Циљ часа: обрада народног предања *Божур и Сунце*, које ће послужити као основа часа.

Задаци:

- упознавање са цветом божур,
- развијање љубави према народној традицији,
- упознавање са металофоном,
- развијање стваралачких музичких потенцијала ученика,
- доживљавање народног говора,
- развијање љубави према биљкама,
- развијање свести о очувању природе.

Временска артикулација часа: Планиран је двочас (90 минута). Уводни део часа 15 минута; централни део 45 минута и завршни део 30 минута.

Уводни део: Као повод за разговор о цвету божур послужиће песма *Божури*, (Павловић, 2012: 132), коју ће ученици послушати у извођењу хора Учитељског факултета из Призрена – Лепосавића.⁵⁵

Након слушања песме следи разговор о садржају песме:

- О чему песма говори?
- Каког је карактера?
- Каква осећања побуђује ова песма?
- Ко изводи композицију, да ли је вокална или вокално-инструментална?
- Разговара се о изгледу божура, о месту на коме расте, о његовом значају у нашем народу.

⁵⁵ Снимак песме доступан је на е адреси <http://www.youtube.com/watch?v=geiDaAsaaa0>, сајт је посећен 29. 05. 2013. године.



Божур

Божур је цвет из породице *Paeonia officinalis* (Туцаков, 1971). У српском народу је један од омиљених цветова који има посебно место и значај у нашој народној традицији. За њега се везују многа веровања, предања, и песме. Према једном предању, после боја, из крви палих српских јунака изникао је божур. По другом веровању, божур је некада био бео, али је на Косову пољу, од српске витешке крви, добио црвену боју (Питулић, 2007).

Од божура се у народу очекује да помогне, да улије снагу и здравље. То сликовито потврђује и обичај са Косова који је одржаван уочи Видовдана. Тог дана, кад се укућани припремају за одлазак на оро - игранку, неко од млађих чланова домаћинства набере онолико божурова колико је укућана у кући, и преда их домаћину. Приликом изласка из куће, домаћин сваком дарује струк божура, изговарајући речи: „Да будеш као овај цвет црвен и јак“. Тада би се сви окитили божурима и заједно кренули на игранку (Рељић, 1989: 60). У нашем народу божур је познат и по лековитим својствима. Носи се око врата због промуклости, и према народном веровању домаћинству доноси мир и спокојство.

Верује се да божур има натприродну моћ, а његов назив се доводи у везу са речју „Бог“. Занимљиво је предање по коме се Сунце бежећи од ђавола сакрило у божуров цвет. Анализирајући реч божур, етнолог Сребрица Кнежевић (2004) повезује речи Бог + жур, Бог + жар, Бог + сунце, божји жар, „што указује на божју биљку, божји дар, односно божанство, сунце, које се сакрило у овај цвет под најездом ђавола“ (Питулић, 2007: 20). Божур, се дакле, сматра благословеним цветом. За срећног човека се у нашем народу каже „развио му се божур“.

Учитељ на графоскопу показује уметничку слику Надежде Петровић, „Поље косовских божура“.

Истицање циља часа: Учитељ на табли исписује наслов приче *Божур и Сунце* – народно предање, и чита текст:

Када је Бог створио Сунце, најпре је било као грумен воска, ал' је носило победу над свим злим силама. Како се оно појави на истоку, на изгреву, све живо на Земљи: и људи, и птице, и цветови, и животиње, и бубице; све у Сунце гледа и за њим се окреће. И сви су говорили: Хвала ти Боже, кад створи оволику лепоту, да гледамо и да се угледамо!

Гледали то и слушали нечастиви па се мислили како да покоре свет. Смислише да заседну Сунце на изгреву. Један од њих држао је врећу, у коју је

требао да ухвати Сунце када се појави, а други су се сакрили у близини, како би могли да му притрче у помоћ, ако затреба.

Дође Час Изгревања, и појави се Сунце иза Горе Божурове. Онај што је држао врећу јурну да ухвати Сунце, али се саплете о божуров грм и паде. Порипаше сви нечастиви брже за врећу, и Сунце виде да је заседнуто. Куд ће-шта ће? Погледа око себе, и угледа Божур који се беше рацавтео. Пружи божур једну грану према Сунцу, и рече му: Ускочи! – Ускочи Сунце часком, а цвет се склопи и сакри га. Нечастиви не видоше куда несташе Сунце? Ал све то виде Бог, па загрме небесима, затреска одозгор, удари громом и муњама међу нечастиве и растера их бестрага.

Када се све смирило, Бог рече Божуру: - Отвори се сад. Отвори се Божур и Сунце засија иза њега. Од велике топлоте и радости Божур се беше оросио, па јако замириша. Ништа лепше не беше у том часу од Сунца на Божуровом цвету и росе Божурове. Све се светлело, треперело и мирисало. И Бог благослови Божур: Ведај семе расти и цвати! И нек твој порошен цвет и мирис подсећа свет на овај Час! Вину се Сунце на небо да га никад не дохвате нечастиве силе. А од тог доба се на српске ћурдије везе Божуров цвет (Наведено према: Питулић, 2007: 19).

Након краћег разговора о садржају приче, утисцима и архаичним речима које учитељ треба да протумачи, следи подела ученика у групе према њиховој жељи и афинитетима: група за српски језик, група за музичку културу, група за природу и друштво, група за математику, група за ликовно васпитање.

Група за српски језик:

Важан задатак наставе српског језика је „развијање поштовања према културној баштини и потребе да се она негује и унапређује“ (Правилник, 2006: 5). Упознавањем народних прича, легенди и умотворина, ученици се упознају са народном књижевношћу.

На основу приче коју су чули ученици треба да одговоре на следећа питања:

1. Ко је створио Сунце?
2. Како је Сунце изледало у причи, на почетку свог стварања?
3. Иза које горе се Сунце појавило у часу изгревања?
4. Ко је посматрао Сунце и био захвалан што постоји?
5. Зашто су били захвани?
6. Ко је хтео да покори свет?
7. Како су то хтели да учине?
8. Опиши своја осећања у моменту када су нечастиви хтели да ухвате Сунце.
9. Када је нечастиви хтео да ухвати Сунце, на шта се саплео?
10. Где се Суце сакрило, када се нашло у невољи?
11. Шта је Божур урадио?
12. Ко је то посматрао и шта је урадио?
13. Када се све смирило, шта је Бог рекао божуру?
14. Опиши како је изгледао Божур када је Сунце изашло из њега.
15. Како је Бог благословио Божур?
16. Шта се на крају десило да Сунцем?
17. Опиши своја осећања када се Сунце на крају виноло високо у небо.
18. Извуци поуке из текста (*Добро побеђује зло, Чини добро, добрим ти се враћа, Ко другом јаму копа сам у њу упада и сл.*).

Група за граматику:

1. Следећу реченицу напиши у управном говору на сва три начина:
Сунце је рекло Божуру да ће га наградити.
На пример:
Први начин: Сунце је рекло: „Наградићу те Божуре“.
Други начин: „Наградићу те Божуре“, рекло је Сунце.
Трећи начин: „Наградићу те“, рече Сунце, „Божуре“.
2. Реченицу изражену управним говором запиши у неуправном: Божур је рекао:
„Сунце, сакриј се код мене“
Одговор: Божур је рекао Сунцу да се сакрије код њега.
3. Дату реченицу напишу у перфекту и у футуру: Данас садим цвет Божур.
Одговор у перфекту: Јуче сам садио цвет Божур.
Одговор у футуру: Сутра ћу садити цвет Божур.
4. Из датих реченица издвоји речи које означавају прилошке одредбе за место, време и начин:
Јуче је изненада процветао божур у саксији.
Сунце је јутрос нежно обасјало божур у башти.
Данас су Божури опојно мирисали у вази.
Прилошке одредбе за:

Време	Начин	Место
Јуче	изненада	у саксији
Јутрос	нежно	у башти
Данас	опојно	у вази
5. Уз дате именице допиши што више придева:
Сунце.....
Божур.....

Група за музичку културу:

Подстакнути причом учитеља о божуровом цвету и о његовом значају у српском народу, инспирисани народним предањем о њему, ликовном илустрацијом и на основу побуђених емоција изазваних слушањем песме о божуру, ученици ће на часу музичке културе свој доживљај изразити кроз самостално музичко стваралаштво:

а) импровизацијом мелодије, односно, допуњавањем мелодије на задати текст у мелодијско-ритмичкој допуњалци. Учитељ треба да помогне око нотног записивања мелодије;

б) пошто осмисле мелодију отпеваће је и одсвирати на металофону.

САКРИ СЕ СУНЦЕ У ЦВЕТ

Са - кри се Сун - це у цвет, То бе - ше
 Бо - жу - ров цвет, Хва - ла ти Бо - же што ство - ри
 Бо - жур пре - ле - пи ми - рис - ни цвет! Хва - ла ти
 Бо - же што ство - ри Бо - жур, пре - ле - пи
 ми - рис - ни цвет!

Група за Природу и друштво:

Једна од тема којој се посвећује велика пажња у настави природе и друштва у четвртој разреду је упознавање флоре наше земље: значај, типичне, ретке и угрожене биљке, њихова заштита и ревитализација (Правилник, 2006: 44).

1. Напиши шта чини живу природу?
2. Наведи особине живих бића.
3. Шта је потребно за опстанак живих бића?
4. Шта чини флору наше земље?
5. По чему се међусобно разликују биљке?
6. Ком станишту припада биљка божур?

А) Река	Г) Шума
Б) Бара	Д) Ливада
В) Шума	Ђ) Њива
7. Којој врсти биљака припада божур?

А) Четинари	Г) Цветнице
Б) Алге	Д) Маховине
В) Лишајеви	Ђ) Папрати
8. У којим бојама божур цвета?
9. Божури су:

А) Самоникле
Б) Гајене биљке
Ц) Самоникле и гајене
10. Које делове има божур?

11. Којој групи биљака по дужини живота припада божур?
 - А) једногодишњим
 - Б) двогодишњим
 - В) вишегодишњим
12. Шта су ендемске биљке?
13. Заокружи ендемске биљке које су законом заштићене:
 - А) Панчићева оморика
 - Б) Косовски божур
 - В) Трава
 - Г) Љубичица
 - Д) Леска
 - Ђ) Бели и жути локвањ
 - Е) Чуваркућа
 - Ж) Буква
14. Зашто косовски божур треба чувати и неговати?
15. На који начин би ти могао-ла да допринесеш заштити цвета божур?

Група за математику:

1. На једној плантажи засађено је 8212 струка божура. Није се примило 714 струка. Затим је поново засађено 2047 струка. Колико је струка на плантажи?
Решење: $(8212-714) + 2047 = 7498 + 2047 = 9545$
2. Један цвет божура процвета на сваких пола сата. Први је процветао у 8 h. Колико је било сати када је процветао пети божур?
Решење: 10h
3. У три корпе налазили су се божури. У првој је било највећи четвороцифрени број црвених божура. У другој највећи број шесте стотине белих, а у трећој најмањи број пете стотине розе божура. Колико је укупно било у све три корпе белих, црвених и розе божурова. Израчунај на најлакши начин.
Решење: $9999 + (600 + 401) = 9999 + 1001 = 11000$
4. Са једне ливаде убрано је 165386 струка црвеног божура. Са друге за 25777 више струка белог божура, а са треће ливаде убрано је 73000 мање струка неко са прве две заједно розе божура. Укупан број божурова подељен је у 18 цвећара. Колико цветова је добила свака цвећара.
Решење:
Црвених: 165386
Белих: $165386 + 25777 = 191163$
Розе: $(165386 + 191163) - 73000 = 356549 - 73000 = 283549$
Укупно: $165386 + 191163 + 283549 = 356549 + 283549 = 640098$
 $640098 : 18 = 35561$
5. Ана је током седам дана сваког дана засадила 650 цветова божура. Милан је током 17 дана сваког дана садио по 470 цветова божура. Ко је засадио више и за колико?
Решење:
Ана : $650 \times 7 = 40550$
Милан: $470 \times 17 = 70990$
 $70990 - 40550 = 3440$
Милан је засадио више за 3440 струка божурова.
6. У једној цвећари има 112 саксија. У свакој саксији има по 4 цвета божура. На сваком цвету има по 15 латица. Колико укупно има латица на свим цветовима?
Решење: $(112 \times 4) \times 15 = 448 \times 15 = 6720$ На свим цветовима укупно има 6720 латица.

7. У једној цвећари има 1025 црвеног божура. Белог божура има 5 пута мање, а розе божура има 3 пута више него црвеног и белог заједно. Колико је укупно црвеног, белог и розе божура.

Решење:

Црвеног: 1025

Белог: $1025 : 5 = 205$

Розе: $(1025 + 205) \times 3 = 1230 \times 3 = 3690$

Укупно $(1025 + 205) + 3690 = 1230 + 3690 = 4920$ Укупно је било 4920 цветова.

Група за ликовно васпитање:

Ученици групе за ликовну културу имаће задатак да, пошто прочитају текст, уоче мање целине у тексту и обележе их оловком. Свакој целини треба да одреде наслове и да илуструју ону која им се највише допала. На крају ће направити малу изложбу својих радова.

ЗАКЉУЧАК

Стално иновирање разредне наставе има за циљ допринос ефикаснијем и бољем остваривању задатака васпитања и образовања, због чега се посебна предност мора дати интегративној настави, али и уколико желимо занимљивију и пожељнију школу у којој ће ученици опуштеније испољавати своје потенцијале. Таквом међупредметном везом садржаја избегава се непотребно понављање, а истовремено се стичу продубљенија и систематизованија знања, примењивија у свакодневном животу, јер се појаве, процеси и догађаји не посматрају изоловано, него у њиховој комплексности. На овај начин сама настава постаје разноврснија, научно вреднија, јер се производи ново знање о каузалним односима у образовању и васпитању, што подразумева сагледавање различитих димензија једног проблема из различитих углова и страна. Учитељи и наставници су организатори који нуде мноштво извора, комбинујући сродне садржаје из различитих предмета на оригиналан начин, који подстицајно делују на ученике, повезујући тако добијене информације у смислену мрежу значења. Предност оваквог рада је очигледна, и да би се постигли бољи резултати у њеној чешћој примени, неопходно је континуираним, професионалним развојем, остваривати стручан напредак учитеља и наставника, као и њихову отвореност према алтернативним решењима. То значи да они треба да поседују одређена теоријска знања и практичну оспособљеност за примену интергративног модела наставе користећи при томе своја искуствена методичка знања.

Аутори су у овом раду, кроз практичан пример организације двочаса по моделу интегративне наставе указали на могућности упознавања карактеристичних биљака. Повезивањем садржаја из наставе српског језика, музичке културе, природе и друштва, математике, ликовне културе, ученицима је омогућено свестрано упознавање са цветом божур, који је један од симбола српске народне традиције.

Литература

- Видосављевић, С. (2010): *Савремени концепт наставе природе и друштва*, Зборник радова Учитељског факултета Призрен-Лепосавић, бр.4., Лепосавић, Учитељски факултет у Призрену-Лепосавић.
- Кнежевић, С. (2004): *Цвет крви*, Зборник радова Косово и Метохија у свету етимологије, Београд: Етнографски музеј у Београду.
- Павловић, Б. (2012): „Божури“, *Народно музичко стваралаштво Косова и Метохије у основношколској настави музичке културе*, Лепосавић, Учитељски факултет у Призрену-Лепосавић.
- Правилник (2004): Правилник о Наставном плану и програму за први и други разред основног образовања и васпитања, Просветни гласник бр.10, Београд.
- Правилник (2008): Правилник о наставном програму за шести разред основног образовања и васпитања, Просветни гласник бр. 5, Београд.
- Питулић, В. (2007): *Семантика божура*, Београд; Косовска Митровица: Филозофски факултет – Косовска Митровица.
- Ратковић, М. (2009): *Синергија ученика, наставника, родитеља*, Нови Сад, Прометеј-Мисао.
- Рељић, Ј. (1989): *Косовска легенда у народном стваралаштву*, Београд: Етнографски музеј у Београду.

Sladjana Vidosavljevic, Ph.D.

Biljana Pavlovic, Ph.D.

Teacher Trainer Faculty in Prizren – Leposavic

TEXTUAL SOURCES OF KNOWLEDGE IN TEACHING OF SCIENCES AND SOCIAL STUDIES

Summary: Importance of integrative teaching in elementary school lower grades is being considered in the paper. The aim is to point to advantages of this innovative model of teaching in achieving more quality in teaching in elementary schools. At the same time, it is observed that introduction of such teaching into the school education practice goes slowly although this approach can be applied to class teaching easily, both because of the organization of work and the pupils age who see the world in its complexity. It concerns the organization of teaching where meaningful connections between the similar aspects of different teaching subjects within which cooperation, interaction and different ways of communication among class teachers, teachers and pupils in accordance with the aims and tasks of teaching can take place. Important part of this work is dedicated to practical examples and possibilities of integrative teaching, where the authors wanted to point to all those advantages of learning, finding out as well as potential creative individualities of all subjects of the teaching process.

Key words: integrative teaching, elementary school, curriculum, pupils, teacher.